

''ડિજીટલ ડિવાઈડનો સેતુ: વેપાર અને વાણિજ્યમાં ઈ-ગવર્નન્સ અને ઈ-કોમર્સ વચ્ચેની આંતરપ્રક્રિયા''

વિજયકુમાર મગનભાઈ પટેલ, ડો. રિતેશકુમાર પટેલ

[૧] પીએચ.ડી. રિસર્ચ સ્કૉલર, મોનાર્ક યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

[૨] મોનાર્ક યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

ABSTRACT

રોગચાળાએ આપણને ઘણી ટેવો પાડી દીધી છે. આવી જ એક આદત છે ઓનલાઈન શોપિંગ. અન્ય ઉદ્યોગોથી વિપરીત, ઈ-કોમર્સ ઉદ્યોગે રોગચાળાના પરિણામ સ્વરૂપે નફો મેળવ્યો છે અને તેનો વિસ્તાર કર્યો છે. પરંતુ કહેવત છે કે 'કોઈપણ વસ્તુનું વધુ પડતું નુકસાનકારક છે. ઈ-કોમર્સ ઉદ્યોગમાં નાગરિકોના વધતા રોકાણને કારણે સાયબર ક્રાઈમમાં વધારો થયો છે, જે ભારતીય સાયબર ક્રાઈમ કાયદાઓમાં રહેલી છટકબારીઓને હાઈલાઈટ કરે છે.

ઈ-કોમર્સ (ભારતમાં) સંબંધિત કાયદાઓ 'માહિતી ટેકનોલોજી એક્ટ, કૉપિરાઇટ એક્ટ અને તાજેતરમાં ગ્રાહક સુરક્ષા કાયદામાં વ્યક્ત કરવામાં આવ્યા છે. આ લેખમાં, અમે ઉપરોક્ત કાયદાઓને ટોર્ટ, કોન્ટ્રાક્ટ, બૌદ્ધિક સંપદા અધિકારો અને વિવાદ નિરાકરણ કાયદામાં વિભાજિત કર્યા પછી ચર્ચા કરી છે. આનાથી અમને દરેક કાયદાનો સામનો કરવામાં આવતી સમસ્યાઓ (ઈ-કોમર્સ કાયદાના સંદર્ભમાં) વ્યક્તિગત રીતે સમજવામાં મદદ મળી અને તેથી, દરેક સમસ્યાનો વધુ કાર્યક્ષમતા અને નિકટતા સાથે વ્યવહાર કરો. આ લેખ ઈ-કોમર્સ કાયદાઓમાં તાજેતરમાં કરાયેલા સુધારા પર પણ પ્રકાશ ફેંકે છે અને આ કાયદાઓની માન્યતાનો પ્રયોગ કરે છે. આ લેખે અમને એ સમજવામાં મદદ કરી છે કે સાયબર ક્રાઈમ મોટાભાગે કેટલાક ઈ-કોમર્સ કાયદાઓની અસ્પષ્ટ અને અસ્પષ્ટ પ્રકૃતિને કારણે થાય છે. બીજું કારણ એ છે કે આમાંના બહુ ઓછા કાયદા લોકો જાણતા હોય છે અને ઇન્ટરનેટના કદને કારણે તેની અંદર થતી દરેક પ્રવૃત્તિને નિયંત્રિત કરવી અને જાણવી ખૂબ જ મુશ્કેલ છે. આને કારણે આમાંના મોટા ભાગના સાયબર ક્રાઇમ્સ બિન નોંધાયેલા છે, તેથી કોઈનું ધ્યાન નથી. કાયદામાં સુધારાઓ કરવામાં આવ્યા હોવા છતાં, તે ઈ-કોમર્સ કાયદામાં સુધારાનો મોટો અવકાશ છોડીને આ સમસ્યાઓને સંપૂર્ણપણે દૂર કરવામાં સક્ષમ નથી.

પરિચય

ઈ-કોમર્સ શબ્દનો ઉપયોગ ૧૯૬૦ના દાયકામાં થયો હતો, જેમાં ઈલેક્ટ્રોનિક કોમર્સના વપરાશમાં વધારો થયો હતો એટલે કે જ્ઞાનના પ્રસારણ દ્વારા ઉત્પાદનોની ખરીદી અને વેચાણ, જે ઈલેક્ટ્રોનિક ડેટા ઈન્ટરચેન્જની રજૂઆત દ્વારા થયું હતું. ફાસ્ટ ફોરવર્ડ પચાસ વર્ષ અને ઈ-કોમર્સે સમાજમાં માલસામાન અને સેવાઓનું વેચાણ કરવાની રીત બદલી નાખી છે. વ્યવસાયના નવા મોડલ વિવિધ સંસ્થાકીય ચાર્ટરની માંગ કરે છે. ઈ-કોન્ટ્રાક્ટ એ ઈ-બિઝનેસના વિભાગોમાંનો એક છે. વ્યવસાયનો આ મોડ વ્યવસાયોને ગ્રાહકની વ્યક્તિગત જરૂરિયાત સાથે સુસંગત પ્રોડક્ટ ડિઝાઇન અને ઉપકરણ ઉત્પાદનો પર ઘણો સમય બચાવવા, વેચાણને ટ્રેક કરવા અને ગ્રાહક પાસેથી તાત્કાલિક પ્રતિસાદ મેળવવા સક્ષમ બનાવે છે.

ઈ-કોમર્સ એ કોઈપણ કાગળના દસ્તાવેજોનો ઉપયોગ કર્યા વિના, ફક્ત ઈલેક્ટ્રોનિક માધ્યમ દ્વારા ગ્રાહકો દ્વારા ઉત્પાદનો અને સેવાઓની ખરીદી અને વેચાણ માટેના વ્યવસાયિક વ્યવહાર તરીકે કહી શકાય. ઈ-કોમર્સે સમગ્ર વિશ્વમાં ટ્રેડિંગમાં નમૂનો બદલાવ લાવ્યા છે. ભારતીય ઈ-કોમર્સ સેક્ટરમાં તાજેતરના વર્ષોમાં મજબૂત વૃદ્ધિ દર જોવા મળ્યો હોવા છતાં, વિશ્વ હજુ પણ કેટલાક ગંભીર પડકારોથી ઘેરાયેલું છે. ઓર્ગેનાઈઝેશન ફોર ઈકોનોમિક કોઓપરેશન એન્ડ ડેવલપમેન્ટ (OECD)એ ઈ-કોમર્સને વ્યવસાય ચલાવવાના રિપ્લેસમેન્ટ માર્ગ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કર્યું છે, તેને એવા નેટવર્ક્સ પર થતા વ્યવસાય તરીકે લાયક ઠરે છે જે બિન-માલિકીના પ્રોટોકોલનો ઉપયોગ કરે છે જે ઈન્ટરનેટ જેવી ઓપન સ્ટાન્ડર્ડ-સેટિંગ પ્રક્રિયા દ્વારા સ્થાપિત થાય છે.

ઈ-કોન્ટ્રાક્ટ એ એવા કરારો છે કે જે સોફ્ટવેર દ્વારા આ અર્થમાં અમલમાં મુકવામાં આવે છે અને અમલમાં મૂકવામાં આવે છે કે તેઓ સામ-સામે સંચાર દ્વારા નિષ્કર્ષ પર આવ્યા નથી એટલે કે 'વિક્રેતા અને ખરીદનાર' અથવા 'સપ્લાયર અને ગ્રાહક' બનાવવા, વાટાઘાટો કરવા માટે સામસામે મળતા નથી. અને તેમના કરારની શરતોનો અમલ કરો. ડિસ્ટન્સ કોન્ટ્રાક્ટ એક પ્રકારનો ઈ- કોન્ટ્રાક્ટ હોઈ શકે છે કારણ કે તે વ્યવસ્થિત અંતરના વેચાણ હેઠળ સપ્લાયર અને ઉપભોક્તા વચ્ચે સમાપ્ત થયેલ માલ અથવા સેવાઓ સંબંધિત કરાર છે જે કરારના ઉદ્દેશ્ય માટે, ઇન્ટરનેટ જેવા અંતર સંચારના માધ્યમોનો ઉપયોગ કરે છે. ઈ-મેઈલ, ટેલિફોન અને કોન્ટ્રાક્ટ ક્યારે પૂર્ણ થાય છે તે સહિત.

આ ઝડપી ગતિશીલ વિશ્વની જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા માટે આ વિશ્વની દરેક વસ્તુ કેવી રીતે ડિજિટલાઈઝ થઈ રહી છે તેની જેમ, પરંપરાગત પેન અને કાગળના કરારોએ હવે નવા યુગના ઈ-કોન્ટ્રાક્ટનું સ્વરૂપ લીધું છે. સરળ ઘરગથ્થુ ગેસોલિન ફોર્મ નોંધણીથી લઈને ખૂબ જ જટિલ પેટન્ટ નોંધણી સુધી, બધું માઉસના ક્લિક પર થઈ રહ્યું છે. જો ૫૦ વર્ષ પહેલાં કોઈએ આપણી માતા- પિતાની પેઢીને કહ્યું હોત કે આંખના પલકારામાં, તેઓ વિદેશી એન્ટિટી સાથે વ્યવસાયિક વ્યવહારો કરી શકે છે, તો તેઓએ માની લીધું હોત કે અમે તેમની સાથે છેતરપિંડી કરી રહ્યા છીએ. પરંતુ આજે જે ડિજિટલ કોન્ટ્રાક્ટ હાથમાં આવ્યા છે તેના માટે આભાર, genx પેઢીઓ પણ ખૂબ જ ઉત્સાહ અને ઉત્સાહ સાથે તેનો ઉપયોગ કરી રહી છે કારણ કે તેણે gen z ની ડિજિટલ સગવડતામાં તેમનો માર્ગ મોકળો કર્યો છે અને પરંપરાગત વ્યવહારોની તમામ ઝંઝટને બચાવી છે.

જ્યારે તમામ ડિજીટલ સાધનસામગ્રી દૈનિક કાર્યોને કેકનો ટુકડો બનાવે છે, તે ઈ-કોન્ટ્રાક્ટ તરીકે ઓળખાતી ઔપચારિક કાનૂની જવાબદારી પણ લાદે છે. તે હજુ પણ આશ્ચર્યજનક પ્રશ્ન છે કે રોજ-બ-રોજના ધોરણે કેટલા ઇ-કોન્ટ્રાક્ટ દાખલ કરવામાં આવે છે અને તે આપણા ભારતીય કાયદા અને વિશ્વવ્યાપી કાનૂની પ્રણાલીઓ હેઠળ તેને સંચાલિત કરતા ઘણા કાયદાઓ છે.

આધુનિક ટેક્નોલોજી દ્વારા પારંપરિક કરારની જવાબદારીઓ પૂરી કરવાની આ ઝડપી- વિકસતી પદ્ધતિની નીટી-ગ્રિટીની ચર્ચા આગળ કરવામાં આવી છે.

ઈલેક્ટ્રોનિક ગવર્નન્સ અથવા ઈ-ગવર્નન્સ એ સરકારી સેવાઓ પૂરી પાડવા, આંકડાઓની અદલાબદલી, સંદેશાવ્યવહારની કાર્યવાહી અને વિવિધ સ્વતંત્ર પ્રણાલીઓ અને સેવાઓના સંકલન માટે માહિતી અને સંચાર ટેકનોલોજી (ICT) નો ઉપયોગ છે. ઈ-ગવર્નન્સના માધ્યમથી સરકારી સેવાઓ નાગરિકોને યોગ્ય, વ્યવસ્થિત અને પારદર્શક મોડમાં ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવે છે. ત્રણ મુખ્ય પસંદ કરેલા જૂથો કે જેની સામે શાસનની વિભાવનાઓમાં ભેદભાવ કરી શકાય છે તે છે સરકાર, સામાન્ય લોકો અને વેપારી જૂથો.

ઇ-ગવર્નન્સ એ એક શબ્દ છે જે શાસન માટે માહિતી તકનીક અને સંદેશાવ્યવહારના ઉપયોગનો સંદર્ભ આપે છે. ઈ-ગવર્નન્સ દ્વારા લોકો સુધી માહિતી પારદર્શક રીતે પહોંચાડી શકાય છે. ઈ-ગવર્નન્સ આમ નાગરિકોના સામાજિક, પર્યાવરણીય અને આર્થિક મૂલ્યોને વધારવા અને પુન:વ્યાખ્યાયિત કરવામાં મદદ કરે છે.

વેપાર હંમેશા મહત્વનો રહ્યો છે કારણ કે કોઈપણ દેશ કે રાજ્ય તેની જરૂરિયાત મુજબના તમામ ઉત્પાદનોનું ઉત્પાદન કરી શકતું નથી. આ કારણોસર, અમને વેપારનું સંચાલન, સંચાલન અને સુવિધા આપતા નિયમો અને કાયદાઓની જરૂર છે. આર્ટીકલ ૩૦૧ થી ૩૦૭ માં ભારતીય બંધારણના ભાગ XIII હેઠળ વેપાર, વાણિજ્ય અને સંભોગની સ્વતંત્રતા પ્રદાન કરવામાં આવી છે. આર્ટીકલ ૩૦૧ વેપાર અને વાણિજ્યના સામાન્ય સિદ્ધાંતો મૂકે છે જ્યારે આર્ટીકલ ૩૦૨ થી ૩૦૫ વેપારને આધિન હોય તેવા પ્રતિબંધોને સ્પષ્ટ કરે છે. આ જોગવાઈઓને અપનાવવાનો સ્ત્રોત ઓસ્ટ્રેલિયન બંધારણ હતું.

ઈન્ટરનેટ અને ડિજિટાઈઝેશનના ઝડપી વિકાસને કારણે, વિશ્વભરની સરકારો તમામ સરકારી પ્રક્રિયાઓમાં આઈટીને સામેલ કરવા માટે પગલાંઓ શરૂ કરી રહી છે. આ ઈ-ગવર્નમેન્ટનો ખ્યાલ છે. આ ખાતરી કરવા માટે છે કે સરકાર વહીવટ ઝડપી અને વધુ પારદર્શક પ્રક્રિયા બને છે. તે વિશાળ ખર્ચ બચાવવામાં પણ મદદ કરે છે.

વિશ્વ વ્યાપારના બદલાતા માહોલમાં, નવી માર્કેટપ્લેસ 'ઈ-કોમર્સ' લોકોની સુવિધા માટે વિકસિત કરવામાં આવી છે. ઈ-કોમર્સ એ એક ક્રાંતિકારી બિઝ નેસ આઈડિયા છે જેણે અર્થતંત્ર અને લોકોના જીવન પર મોટી અસર કરી છે. ઈ-કોમર્સ એ એક ઓનલાઈન-આધારિત વ્યાપાર વ્યૂહરચના છે જે ગ્રાહકોને માર્કેટપ્લેસમાં પ્રવેશ આપવા માટે બનાવવામાં આવી હતી જે તેમને માલ અને સેવાઓ ખરીદવા અને વેચવાની મંજૂરી આપે છે.

પરિણામે, ઈ-કોમર્સ ઘણીવાર વિવિધ ઈલેક્ટ્રોનિક સેવાઓ પર ચાલે છે જેમ કે ઈન્ટરનેટ, ઈલેક્ટ્રોનિક મની ટ્રાન્સફર, ઈલેક્ટ્રોનિક ડેટા ઈન્ટરચેન્જ વગેરે, ગ્રાહકોની વધતી જતી પસંદગી અને ઈન્ટરનેટ પર બિઝનેસ ચલાવવાની સગવડને કારણે, જ્યાં કોઈ વિક્રેતા અથવા વેપારી વેચાણ કરી શકે છે. તેમનો માલ અથવા સેવાઓ સીધી ગ્રાહકને મળે છે અને ડેબિટ કાર્ડ, ક્રેડિટ કાર્ડ અથવા અન્ય ચુકવણી પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરીને ઇલેક્ટ્રોનિક ફંડ ટ્રાન્સફર સિસ્ટમ દ્વારા ચુકવણી મેળવે છે, ઈ-કોમર્સ વિશ્વભરમાં ઝડપથી લોકપ્રિયતા અને સ્વીકૃતિ મેળવી છે.

ઇ-કોમર્સ બજાર, અને તે તમામ વેપાર અને વાણિજ્યિક વ્યવહારો ધરાવે છે, તે માંગમાં વધી રહ્યું છે અને અત્યંત ઝડપથી વિકાસ કરી રહ્યું છે, આ આરામ અને વ્યવસાય કરવાની સરળતાના પરિણામે ઉદ્યોગોની વિશાળ શ્રેણીમાં બિન-ઈકોમર્સ વ્યવહારોને વિસ્થાપિત કરી રહ્યું છે. કંપની અને ગ્રાહક સેવાઓના દરેક પાસામાં, ઈ-કોમર્સ પહેલેથી જ હાજર છે.

ભારતીય ઈ-કોમર્સ ઉદ્યોગ તાજેતરના વર્ષોમાં નોંધપાત્ર દરે વિકસ્યો છે, પરંતુ હજુ પણ ઘણા નોંધપાત્ર અવરોધોને દૂર કરવા બાકી છે. મોટા ભારતીય બજાર સાહસોનું લાંબા ગાળાનું પ્રદર્શન તેમની બદલાતી પરિસ્થિતિઓમાં અનુકૂલન કરવાની ક્ષમતા પર આધાર રાખે છે. જ્યારે કેટલીક કંપનીઓએ તક ઝડપી લીધી અને ઈન્ટરનેટની હાજરી સ્થાપિત કરી, ત્યારે મોટી સંખ્યામાં ફેરફારો યોગ્ય રીતે ચાલુ રાખવામાં સક્ષમ હતા અને આખરે તીવ્ર સ્પર્ધાના પરિણામે બિઝનેસમાંથી બહાર થઈ ગઈ.

તપાસ અને સંતુલન જાળવવા માટે તેની કામગીરીનું નિયમન કરતા નિયમો ભારતમાં ઉત્પાદનો અને સેવાઓનો નોંધપાત્ર હિસ્સો હોવાથી ઓનલાઈન વાતાવરણમાં ઈલેક્ટ્રોનિક પદ્ધતિઓ દ્વારા મેળવવામાં આવે છે.

ઈ-ગવર્નન્સમાં 'e' નો અર્થ 'ઈલેક્ટ્રોનિક' છે. માહિતીનો ઉપયોગ કરીને અને કોમ્યુનિકેશન ટેક્નોલોજી (ICT), ઈ-ગવર્નન્સ (ઈલેક્ટ્રોનિક ગવર્નન્સ)નો ઉદ્દેશ્ય સરકારી સેવાઓ પહોંચાડવાનો, માહિતીના આદાનપ્રદાનને સુનિશ્ચિત કરવાનો છે, સંચાર વ્યવહારો, અને ગવર્નમેન્ટ-ટુ-બિઝનેસ (G2B), ગવર્નમેન્ટ-ટુ-કસ્ટમર (G2C) અને ગવર્નમેન્ટ-ટુ-ગવર્નમેન્ટ (G2G) વચ્ચે વિવિધ સ્ટેન્ડ-અલોન સેવાઓને આત્મસાત કરવી.

સરકારી સેવાઓ, માહિતીનું વિનિમય, સરકારથી નાગરિક વ્યવહારો, સરકાર અને નાગરિક વચ્ચેનો સંચાર અને નાગરિકોના ડેટાનો સંગ્રહ અને પુન:પ્રાપ્તિ માટે માહિતી અને સંચાર તકનીકનો ઈ-ગવર્નન્સ ઉપયોગ (ઈ-એટલે કે ઈલેક્ટ્રોનિક). તે નાગરિકો, ઉદ્યોગપતિઓ, અન્ય સરકારો અને કર્મચારીઓ જેવા ICT દ્વારા સરકારમાં વિવિધ હિતધારકોને પણ એકીકૃત કરે છે. ઈ-ગવર્નન્સનો મુખ્ય ફાયદો ભ્રષ્ટાચાર-મુક્ત શાસન, સેવાની સમયસર ડિલિવરી અને ગવર્નન્સને વધુ નાગરિકોને અનુકૂળ બનાવવાનો છે. ઇ-ગવર્નન્સમાં ત્રણ મુખ્ય લક્ષ્ય જૂથોનો સમાવેશ થાય છે, જેમાં નાગરિકો, સરકાર અને હિતધારકો (વ્યાપારી જૂથો)નો સમાવેશ થાય છે. ઇ-ગવર્નન્સ સરળ વ્યવહારો, ગવર્નન્સના અમલીકરણ માટે ડેટાનો સંગ્રહ અને પુન:પ્રાપ્તિ, માહિતીની ઝડપી પ્રક્રિયા, ઝડપી નિર્ણય લેવા, જવાબદાર અને પારદર્શક શાસન અને નિર્ણય લેવાની જવાબદારી સુનિશ્ચિત કરવાની સુવિધા આપે છે. તે સરકારને વસ્તી વિષયક તેમજ ભૌગોલિક રીતે સરકારના ક્ષેત્રને વિસ્તૃત કરવામાં પણ મદદ કરે છે.

ઈન્ફોર્મેશન ટેક્નોલોજી અને કોમ્યુનિકેશનના વિકાસે ઈન્ટરનેટની મદદથી વિશ્વને માહિતીના યુગમાં લઈ જ્યું છે. માહિતીના યુગમાં તમામ પ્રકારની કંપનીઓની વધતી જતી રુચિનો પુરાવો છે કે વેચાણમાં વધારો, આવકમાં

વધારો અને તકનીકી પ્રગતિ દ્વારા સર્જનાત્મકતા અને નવીનતાઓને ઉત્તેજીત કરીને કામગીરીના વિકાસ માટે. છેલ્લા દસ વર્ષમાં સરકાર દ્વારા ઇન્ટરનેટ ક્ષમતાઓનો ઉપયોગ નોંધપાત્ર રીતે વધ્યો છે (થોમ્પસન, રસ્ટ, અને રોડા, ૨૦૦૫). હાલમાં લોકો તેમના અધિકારો અને શાસન કરવાની રીત વિશે વધુ ચિંતિત છે. વિકસિત દેશોએ બહેતર શાસન હાંસલ કરવા માટે એક સાધન તરીકે ઇન્ફોર્મેશન ટેક્નોલોજી (IT) નો જબરદસ્ત ઉપયોગ કર્યો છે જે કાર્યક્ષમતા વધારવા સાથે ખર્ચ ઘટાડવામાં મદદ કરે છે. વિકસિત દેશોમાં ઈ-ગવર્નન્સ ચળવળ મોટાભાગે આધુનિક ટેક્નોલોજીની ઉપલબ્ધતા દ્વારા શરૂ થઈ છે, જેણે સરકારી એજન્સીઓને દૂરથી સસ્તી રીતે ઍક્સેસ કરવામાં સક્ષમ બનાવ્યું છે. સરકારોને સંસ્થાઓના મહત્વપૂર્ણ પાર્શ્વીય ભાગીદારો તરીકે ઓળખવામાં આવે છે, પરંતુ વ્યવસાય પર ઈ-ગવર્નન્સની વ્યૂહાત્મક અસર પ્રમાણમાં અન્વેષિત રહી છે. ભારતમાં ઈલેક્ટ્રોનિક ગવર્નમેન્ટનો ઉપયોગ કરવાથી કંપનીઓના ફાયદાઓ પર પ્રકાશ પાડવાનો આ અભ્યાસનો એક મહત્વનો ધ્યેય છે. આ અભ્યાસ માઇક્રો સ્મોલ એન્ડ મીડિયમ એન્ટરપ્રાઇઝિસ (MSMEs) પર ઇલેક્ટ્રોનિક ગવર્નન્સની અસરોની તપાસ કરે છે. ભારતીય અર્થતંત્ર સૂક્ષ્મ, લઘુ અને મધ્યમ ઉદ્યોગો (બિસ્વાસ, ૨૦૧૭) પર ખૂબ નિર્ભર છે. મોટા ઉદ્યોગોની તુલનામાં અનિવાર્ય ઓછા ખર્ચે રોજગારીની તકો ઊભી કરવા ઉપરાંત, તે ઓછા વિકસિત વિસ્તારોમાં ઔદ્યોગિકીકરણને પ્રોત્સાહન આપે છે, પ્રાદેશિક અસંતુલન ઘટાડે છે અને વૃદ્ધિ અને વિકાસના સમાન વિતરણને સમજાવે છે. MSME એ મોટા પાયાના ઉદ્યોગોના પૂરક છે અને હાલના સાહસોના વિકાસ માટે સાહસિકોને ટેકો આપીને તેમના માટે સહાયક તરીકે કામ કરે છે અને નવી સ્થાપના માટે સાહસિકોને પ્રોત્સાહિત કરે છે (મુથુ, ૨૦૧૫).

ઈ-કોમર્સ નો અર્થ : વ્યાખ્યા

ઇ-કોમર્સ ઇન્ટરનેટ અને વર્લ્ડ વાઇડ વેબના તમામ કાનૂની અને નિયમનકારી પાસાઓનો સંદર્ભ આપે છે. સાયબર સ્પેસમાં નેટીઝન અને અન્ય લોકોની કોઈપણ પ્રવૃત્તિને લગતા કોઈપણ કાનૂની પાસાઓ અથવા મુદ્દાઓથી સંબંધિત અથવા તેનાથી સંબંધિત કોઈપણ વસ્તુ સાયબર કાયદાના દાયરામાં આવે છે.

ઈકોમર્સ નો અર્થ

- સામાન્ય રીતે ઈલેક્ટ્રોનિક માર્કેટિંગ' તરીકે ઓળખાય છે.
- ઈન્ટરનેટ અને અન્ય કોમ્પ્યુટર નેટવર્ક્સ પર સામાન અને સેવાઓ ખરીદવા અને વેચવાની પ્રક્રિયા.
- તેને EDI, ઈ-મેલ, ઈલેક્ટ્રોનિક ફંડ ટ્રાન્સફર વગેરેનો ઉપયોગ કરીને વ્યાપાર માહિતીના પેપરલેસ એક્સચેન્જ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.

ઇ-સરકાર (ઈ-ગવર્નન્સ) નો અર્થ : વ્યાખ્યા

ઈ-ગવર્નમેન્ટ એનો ઉલ્લેખ કરે છે કે કેવી રીતે દરેક સ્તરે અને દરેક વિભાગમાં સરકારો ઈન્ટરનેટ અને સંકળાયેલ તકનીકોનો ઉપયોગ વ્યવસાયો અને નાગરિકો સહિત આંતરિક અને બાહ્ય જૂથો સાથે કાર્યો કરવા માટે કરે છે. શું તમે તમારા ટેક્સને મેઇલ દ્વારા મોકલવાને બદલે ઓનલાઈન ફાઇલ કરો છો ? તમે ઈ-સરકારનો ઉપયોગ કરો છો. જ્યારે સરકાર તમારા ટેક્સ રિફંડને ડાયરેક્ટ ડિપોઝિટ દ્વારા તમારી બેંકમાં મોકલે છે, તે પણ ઈ-સરકાર છે.

વિશ્વભરના દેશોએ ઈલેક્ટ્રોનિક સરકાર અથવા ઈ-ગવર્નમેન્ટ લાગુ કરી છે. ઇ-ગવર્નન્સ ભારત જેવા ઝડપથી વિકસતા અને માંગી રહેલા અર્થતંત્રમાં આવશ્યક બની ગયું છે. ડિજિટાઇઝેશનના વિસ્તરણને કારણે, વિશ્વભરની ઘણી સરકારો તેમની સરકારી પ્રક્રિયાઓમાં ટેક્નોલોજીનો પરિચય અને સમાવેશ કરી રહી છે. સરકારી સેવાઓ, માહિતીનું વિનિમય, સંચાર વ્યવહારો અને વિવિધ એકલા સિસ્ટમો અને સેવાઓના એકીકરણને ઓફર કરવા અને સુવિધા આપવા માટે સરકાર દ્વારા માહિતી અને સંચાર ટેકનોલોજી (ICT) નો ઉપયોગ ઇલેક્ટ્રોનિક ગવર્નન્સ અથવા ઇ-ગવર્નન્સ તરીકે ઓળખાય છે. બીજી રીતે કહીએ તો, તે સરકારી કાર્યો કરવા અને લક્ષ્યો હાંસલ કરવા માટે ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ છે. સરકારી સેવાઓ ઇ-ગવર્નન્સ દ્વારા નાગરિકો અને કંપનીઓને સરળ, કાર્યક્ષમ અને પારદર્શક રીતે ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવે છે. ડિજિટલ ઈન્ડિયા, ભારતનું રાષ્ટ્રીય પોર્ટલ, ભારતના વડા પ્રધાનનું પોર્ટલ, આધાર, ઓનલાઈન ટેક્સ ફાઈલિંગ અને ચુકવણી, ડિજિટલ લેન્ડ મેનેજમેન્ટ સિસ્ટમ્સ અને કોમન એન્ટ્રન્સ ટેસ્ટ એ બધા ઈ-ગવર્નન્સના ઉદાહરણો છે.

ઈલેક્ટ્રોનિક ગવર્નન્સ અથવા ઈ-ગવર્નન્સ એ સરકારી સેવાઓ પૂરી પાડવા, આંકડાઓની આપ-લે, સંચારની કાર્યવાહી અને વિવિધ સ્વતંત્ર પ્રણાલીઓ અને સેવાઓના એકીકરણ માટે માહિતી અને સંચાર ટેકનોલોજી (ICT) નો ઉપયોગ છે. ઈ-ગવર્નન્સના માધ્યમથી સરકારી સેવાઓ નાગરિકોને યોગ્ય, વ્યવસ્થિત અને પારદર્શક મોડમાં ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવે છે. ત્રણ મુખ્ય પસંદ કરેલા જૂથો કે જેની સામે શાસનની વિભાવનાઓમાં ભેદભાવ કરી શકાય છે તે છે સરકાર, સામાન્ય લોકો અને વેપારી જૂથો.

ઈ-ગવર્નન્સ એ વિવિધ સ્તરે સરકારી એજન્સીઓ, નાગરિકો અને વ્યવસાયો વચ્ચે સરકારની અંદર માહિતી અને આંતરરાષ્ટ્રિય આદાનપ્રદાનની સુસંગતતા, ઉત્પાદકતા, કાર્યક્ષમતા, પારદર્શિતા અને જવાબદારીને પરિવર્તિત કરવા અને અપગ્રેડ કરવા માટે માહિતી અને સંચાર તકનીકોનો શ્રેષ્ઠ ઉપયોગ છે. તે માહિતીના વપરાશ અને ઉપયોગ દ્વારા નાગરિકોને અધિકૃતતા પણ આપે છે. સામાન્ય રીતે, ઇ-ગવર્નન્સ ગવર્નન્સને વધારવા માટે સરકાર અને જાહેર ક્ષેત્રના વિવિધ સ્તરે માહિતી અને સંચાર તકનીકોનો ઉપયોગ કરે છે.

સૈદ્ધાંતિક અભ્યાસો જણાવે છે કે ઈ-ગવર્નન્સ એ માહિતી અને સંચાર તકનીકના સાધનોના ઉપયોગ દ્વારા સરકારના તેના ઘટકો, નાગરિકો, વ્યવસાયો અને તેના પોતાના અંગો સાથેના સહસંબંધને બદલવાની પ્રક્રિયા છે.

યુનેસ્કો જણાવે છે કે ઈ-ગવર્નન્સ એ માહિતી અને સેવા વિતરણને અપગ્રેડ કરવા, નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયામાં રહેવાસીઓની સંડોવણીને ઉત્તેજીત કરવા અને સરકારને વધુ જવાબદાર, અસ્પષ્ટ અને ઉત્પાદક બનાવવા માટે માહિતી અને સંચાર ઓટોમેશનનો જાહેર ક્ષેત્રનો ઉપયોગ છે.

તફાવતનો આધાર	e-Governance (ઈ-ગવર્નન્સ)	e-Government (ઈ-ગવર્નમેન્ટ)
અર્થ	ઈ-ગવર્નન્સનો અર્થ છે (ઈન્ફોર્મેશન કોમ્યુનિકેશન ટેક્નોલોજી) આઈસીટીનો ઉપયોગ વધુ અસરકારક રીતે જનતા સુધી પહોંચાડવામાં આવતી માહિતી અને સેવાઓની શ્રેણી અને ગુણવત્તાને વધારવામાં.	ઈ-ગવર્નમેન્ટ એટલે સરકારી કામગીરીને ટેકો આપવા, નાગરિકોને જાગૃત કરવા અને સેવાઓ પહોંચાડવા માટે આઈસીટીની એપ્લિકેશન.
પ્રાથમિક ફોકસ	પ્રાથમિક ફોકસ એરિયા પ્રક્રિયાઓના એકંદર શાસન પર છે	પ્રાથમિક ફોકસ ક્ષેત્ર સરકારમાં ટેકનોલોજીના ઉપયોગ પર છે

કોમ્યુનિકેશન પ્રોટોકોલનો પ્રકાર	ઈ-ગવર્નન્સ એ ટુ વે કોમ્યુનિકેશન પ્રોટોકોલ છે	ઈ-ગવર્નમેન્ટ એ એક માર્ગીય સંચાર પ્રોટોકોલ છે
ધ્યેય/હેતુ	ઈ-ગવર્નન્સનો હેતુ શાસનની અસરકારકતા અને પ્રતિભાવ વધારવાનો છે.	ઈ-ગવર્નમેન્ટનો ઉદ્દેશ્ય સરકારી કાર્યક્ષમતા અને પારદર્શિતામાં સુધારો કરવાનો છે
ઉદાહરણ	નાગરિકોની ભાગીદારી અને સહયોગ માટેના તમામ ડિજિટલ પ્લેટફોર્મ	સરકારી સેવાઓ માટે કોઈપણ ઓનલાઈન પોર્ટલ

સંદર્ભ સૂચિ

૧. ઈ-કોમર્સ : એક ભારતીય પરિપ્રેક્ષ્ય – એસ.જે. પી.ટી. જોસેફ
૨. ઇ-બિઝનેસ અને ઇ-કોમર્સ ડૉ. પી. રિઝવાન અહેમદ
૩. ઈ-કોમર્સ : કાનૂની પાલન પ્રતિમા નારાયણ દ્વારા
૪. ઇ-કોમર્સ ડૉ. કે. અબિરામી દેવી અને ડૉ. એમ. અલાગમમાઈ
૫. ઈ-ગવર્નન્સ અને સિટીઝન એંગેજમેન્ટ –સંગીતા ધાલ